

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1969

Cilt : XVII

Yayın Komisyonu:

Prof. Mehmet KARASAN (*Dekan*)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDEN

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

Doç. Dr. Mehmet HATİBOĞLU

Doç. Dr. Hüseyin ATAY

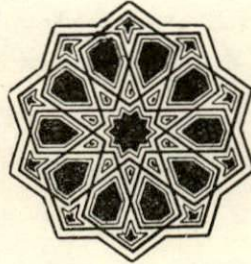
Yıl : 1969

Cilt : XVII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

1971 YILI

1971 YILI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1971

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri</i>	1
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İslâm Meşşâi, Felsefesinde İlk Adım</i> ..	29
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Nuseyriler</i>	51
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>'Ali ibn abi Talha'nın Tefsir Sahifesi</i>	55
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Memleketimizdeki İlim ve Din Anlayışı Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>'İlmu Uşuli'l-Hadis veya 'İlmu Mustalahil-Hadis</i>	117
Osman KESKİOĞLU, <i>Zuamâ'ul-Islâh=İslâhât Öncüleri Hakkında Görüşler</i>	137
Ali Himmet BERKİ, <i>İslâm'da Kaza Tarihi</i>	153
Prof. Dr. Şakir BERKİ, <i>İslâm Hukukunun Ana Hatları</i>	169
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi</i>	187
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Toprak ve İslâm</i>	201
Joseph L. HROMADKA, <i>Doğu Ortodoksluğu (çev.: Günay TÜMER)</i>	239
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'an'a Göre Münazara Metodu</i> ...	259
—, <i>Kurban Bayramı ve Felsefesi</i>	277
Doç. Dr. Necati ÖNER, <i>Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri</i>	285
Mustafa FAYDA, <i>Hicaz Kütüphaneleri</i>	305
<u>Kitap Tanıtma:</u>	
<i>Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler</i> (Doç. Dr. Hikmet TANYU)..	309
<i>Farabi</i> (Doç. Dr. Hüseyin ATAY)	315
<i>Usulu't-Tafsir Li Kitabillahi'l-Munir</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	329
<i>Kitab'ut-Tabakat</i> (Mustafa FAYDA)	333
<i>Tarihu Halife b. Hayyat</i> (Mustafa FAYDA)	337
<i>Müsnedül-İmam Zeyd</i> (Abdülkadir ŞENER)	339
<i>İmam Nâfi', Râvileri ve Kıraâtları</i> (Demirhan ÜNLÜ)	349

OLANLAR ŞEYHİ İBRÂHİM EFENDİ

ve

DEVRİYESİ

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

İbrâhim Efendi, xvii. asır edebiyatımızın mutasavvıf şâir ve şeyhlerindedir. Hakkındaki en eski kaynaklardan Uşşâkî-zâde Hasib Efendi'nin verdiği bilgiye göre, Eğredere (Eğridir) kasabasının zengin ve meşhur tüccarlarından bir zâtın oğlu olup, orada doğmuştur. Babasının mesleğini tutmayarak, iyiyi kötüyü ayırdeden yaşa erince İstanbul'a gelmiş, Eğri-Kapı zâviyesinde seccâde-nişin bulunan Halvetîye tarikatinden Şeyh Osman (Hakikî-zâde) Efendi'ye bî'atla, sıkıntı ve zahmetlere bir süre katlandığı hizmetlerden sonra Aksaray tekkesi halifeliğine getirilmiştir. Oğlan Şeyh lakabıyla anılan İbrâhim Efendi'nin, bu zâviyede tarikatını yaymağa başlayınca şöhreti gündünden artmıştır; âlimlerin, vezirlerin de devâm ettiği tekkesi öylesine kalabalık oluyor ki, "fukarâ ve zu'afâ" içeri girmeğe imkân bulamıyorlardı. Burada elli yıl kadar irşadlarına devamla, 1065 Rebî'ü'l-Evvel'inde ölmüştür (Ocak-Şubat, 1655). Uşşâkî-zâde, ona dâir fikirlerin ikiye ayrıldığına dikkati çekmektedir: Birkısının "gaddarlık edüb" sû-i zann, birkısının "hüsni zann" eylediğini ve "ümmî iken ibtidây-i hâlimden aşk-ı ilâhî sühte olarak ifnây-i ömr etmiş pîr-i sâhib-derûn idi" dediklerini kaydediyor. Çağdaş şeyhlerden Nazmî-zâde'ye inandığı için, onun *Hediye* adlı kitabına dayanarak şu bilgiyi verir: İbrâhim Efendi yetmiş yaşını aştığı sıralarda ru'yâsında Abdül-Ahad Efendi'yi görüp, onun tarikatine girmesi emredilmiştir. "Bir bohça esvab ve bir mikdar sikke-i hasene hediyesiyle gelip" onun halifesi olunca, ru'yâsını aşağıda görüldüğü üzere nazmen yazmış, Abdül-Ahad Efendi'ye sunmuştur:

Gönül tahtında gördüm Fahr-i Âlem
Nebîler serveri Sultân-ı Ekrem

Hitâb idüb buyurdü benedesîne
Ayâğî toprağî efgendesîne

Li-add'dan zâhir_öldü Vâhidîyyet
Göründü Vâhidîyyet'ten bu Kesret

Li-add sârîdurur a'dâd içinde
Li-addır görünen ta'dâd içinde

Ne denlü bî-hisâb olsâ sağışlar
Tecellî-î li-add sırrın başışlar

Li-add Esmâ'-i Küll'ün mebde'idir
Ahadd cümlē kemâlin menşe'idir

Rucû'un merci'î dâhî Ahad'dır
Münezzeh Zât'ı Allâhu's-Samed'dır

Bu gâmiz sırrı câmn etsin_ıdrâk
Buyurdü bendesinē Şâh-i Levlâk

Mübârek pâyinē sürdüm yüzümü
Hezâr şerm ile arz ettim sözümü

Dedim kimdir Ahad sırrına vâkıf
Beyân eyle eyâ kenzü'l-maârif

Buyurdü vârisim Abdü'l-Ahad'dır
Mu'inî ânun Allâhu's-Samed'dır

Dedim ey kâinâtın muktedâsı
Sanâdır cümle câmn iktidâsı

Dahî kimdir Ahad sırrına vâsı
Dilekler olmuş_ölâ âna hâsı

Mübârek elinî sürdü yüzüme
Düşürdü vecd-ü zevk hemlen () özüme

O dem Üçler, Yediler zâhir_oldu
Cemâl-î Kutb-i Âlem bâhir_oldu

Bu hâli böyle gördüm can içinde
Güher buldum Hakikat kân içinde

Cihan bir tob gibî ol dem göründü
Tecellî âyinē vechin büründü

Olub âyine içrē cümle eşyâ
Göründü cümle Esmâ' vü müsemmâ

Bu dem bir nâr-i muhriş oldu peydâ
Vücüdümden eser kalmadı kat'â

Gönül kim sırr-ı Hak gencinesidir
Hakikat Şemsi'nin âyinesidir

ması yüzünden İbrâhim Efendi hakkında verdiği bilgide ne gibi yanlışlar bulunduğunu ortaya koymuştur⁴.

Eserleri, tasavvufî fikirleri, halîfeleri üzerindeki te'siri ile dikkati çeken İbrâhim Efendi hakkındaki araştırmaların gittikçe ileriye genişlediği görülür. Abdülbâkî Gölpınarlı, Fuad Köprülü'nün verdiği bilgiye ek olarak halifesi Gaybî'nin *Sohbet-Nâme's*inden, Müstakîm-zâde'den, Şeyhî'nin *Şakâyiğ Zeyli'n*den, şâirimizin muhtelif eserlerinden faydalanmıştır. Eserlerine dayanarak *Tenâsüh Nazariyesi*'ne dâir fikirleri, şi'îliğe meyli, Hurûfîler'e dâir düşünceleri, şiirlerinin husûsiyetleri oldukça aydınlatılmış bulunuyor. Bu münâsebetle onun şiirlerinden yer yer örnekler de veren müelliften, İbrâhim Efendi'nin *Divân*'ı hakkında şu bilgiyi ediniyoruz: "Üsküdar kütüphanesi'nde, Süleymâniye, Millet ve Dârü'l-Fünûn kütüphanelerinde bulunan *Divân* nüshaları nâ-tamamdır. Bende bulunan eski yazma bir nüsha ile diğer iki yazma nüshayı tevhid ve bu sûretle diğerlerine nisbetle oldukça tamam bir nüsha elde ettim; fakat bunun da noksan olduğu muhakkaktır". Buna ilâve olarak, İbrâhim Efendi'nin Topkapı Müzesi Kütüphanesi'nde iki *Divân*'ı ve bunlardan birinde *Dil-i Dâna*'sının, muhtelif şâirlerin eserlerini içine alan bir mecmuada şiirlerinin bulunduğunu söyleyebiliriz⁵. Abdülkâkî Gölpınarlı, şâirimizin ihtilâflı olan ölüm tarihini de ele almış, muhtelif vesikalardan faydalanarak, 1064, 1066 değil, 1065'de öldüğü neticesine varmıştır. A. Gölpınarlı'nın *Oğlan Şeyh İbrâhim Efendi* başlıklı bu araştırması sayesinde, Ak-saray'daki tekkesi, Gavsi Dede Tekkesi diye meşhur olan şâirimizin, "merd-i mânâ" olarak vasıflandırdığı Lâmekânî'nin emriyle yazdığı *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme* adlı manzum eseri bulunduğunu da öğreniyoruz⁶.

Altı-sekiz yaşlarında iken *İlâhî*'leri Gaybî tarafından ezberlenen Şeyh İbrâhim Efendi'nin onaltı şiiri, *Divân*'ından ve Rizâ Tevfik'in *Peyâm-ı Sa-*

4 İst., Matbaa-i Âmire, 1919, s. 383-84; İkinci Basım, Ankara Üniversitesi Matbaası, 1966, s. 297-99. Ayrıca, her iki basımın *İndeks*'ine bakınız. Rizâ Tevfik, sonradan bu yanlışını düzeltmiş, Oğlan Şeyh'in, H. Lâmekânî'nin teşviki ile yazdığı ve oniki fasıldan ibaret *risâle*'sine dayanarak xvii. asırda yaşadığını kaydetmiştir. Müellif, kendisinde *Dil-i Dâna*'nın dört nüshası, Edib Harâbî vâstasıyla eline geçen mükemmel bir *Divân*'ı bulunduğunu bildiriyor (*Edebiyat-ı Sûfiye-İbrâhim Efendi, Peyâm, İlâve-i Edebiye*-42, 26 Haziran, 1330).

5 Fehmî Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, c. 11., İst., Küçük-Aydın Matbaası, 1961, s. 152, nu. 2414, 2415; s. 249, nu. 2652. Bu eserde, İbrâhim Efendi'nin ölüm yılı 1065 (1654) olarak gösterilmiştir; 1065 Rebi'ü'l-Evvel, veyâ Rebi'ü'l-Âhir'inde vefât ettiğine göre, bu Hicrî tarihin Milâdî karşılığı 1655 olması lâzım gelir.

6 *Melâmilik ve Melâmiler*, Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İst., Devlet Matbaası, 1931, s. 90-113.

*bah'*taki makalesinden naklen yine Abdülbâkî Gölpinarlı tarafından basılmıştır⁷.

*

Buraya kadar bahsettiklerimiz, *Dîvân*'ından başka *Dil-i Dâna*, *Müfid-ü Muhtasar*, *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme* adlı manzum eserleri de bulunan Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin üzerinde durulmağa değer bir şahsiyet olduğunu gösterir. Onun dikkate değer eserlerinden biri de *Vahdet-i Vücut* hakkındaki *kaside*'sidir. A. Gölpinarlı, İbrâhim Efendi'nin *Dîvân*'ındaki kasideler'i kaydederken, biraz sonra neşredeceğimiz bu manzûmesinden, "meşhur *Kaside-i Mimîye*'si" diye bahs ve Ői'iliğe temâyülü ile, Şiirlerinin husûsiyetlerini anlatırken fikirlerini kuvvetlendirme maksadıyla örnek olarak bunun on beytini neşretmiştir; fakat, Şâirimizin *Dîvân*'ında bu *kaside*'nin tamamının bulunup bulunmadığı hakkında birşey söylememektedir. Müellif, bu *kaside*'den aldığı beyitler münâsebetiyle Őu fikirleri ileri sürüyor: "Sözlerindeki ihâta ve Őumûl kuvvetlidir. İsmâ'il Ma'Őûkiler'in, Hamza Bâliler'in, Hüsameddin ve İdris-i Muhtefiler'in uķûbete uğradığı devirlerde aynı silsileden bulunan ve bu derecede açık sözler söyleyen İbrâhim Efend'nin" herkesten hürmet görmesi gerçekten dikkati çekmektedir. Bu hâl de, Şeyh'in nüfûz ve siyâset kudretini, görünüşe sözleriyle olmasa bile "ef'âl ve etvârıyla tamâmiyle" bağı bulunduğunu bildirir. "Şeyh'in en açık sözlerinde bile te'vil imkânı" vardır. Bunun güzel bir örneğini, *Kaside-i Mimîye*'sine,

Hak der ki Kenz-i Mahfi'yem, âlemde pinhân olmuşam

Zât'ım münezzehdir, velî ismimle insân olmuşam

beytiyle başlaması teşkil eder; "Çünkü kâ'il Hak'tır; kendisi yalnız nâkil'dir". Müellif, Gaybî'nin *Sohbet-Nâme*'sine dayanarak, onun, müridlerine, "Vahdet'e müteallik söz söylemek lâzım geldikte 'alâ tarîkı'n-nakl söyleyin; nakil küfr olmaz mes'elesine binâen; tâ ki selâmet olasız" diye öğütlerde bulunduğunu bildiriyor⁸.

7 *Kaygusuz Vizeli Alâeddin, Hayatı ve Őiirleri*, İst., Remzî Kitaphânesi, 1933, s. 14, 87-96; ayrıca, eserin *İndeks*'ine bakınız. Bu eserde Dukakin-zâde Ahmed, Hâşimî, Lâmekânî, Oğlan Şeyh İbrâhim, Gaybî ve Sarı Abdullah'ın Hece vezniyle yazılmış Őiirlerine, *Tasavvuf İstilahlarını* içine alan bir *Lugatçe*'ye de yer verilmiştir. Vasfî Mâhir Kocatürk'ün *Tekke Şiiri Antolojisi*'nde bilgi bakımından önceki araştırmalara ilâve bulunmadığı gibi, alınan üç ilâhî de daha önce A. Gölpinarlı tarafından basılmıştır (Ankara, Buluş Kitabevi, 1955, s. 307 v.d. Krş., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin Hayatı ve Eserleri*, s. 88, 89, 93).

8 *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 98, 100, 106.

İbrâhim Efendi'nin yüzdoksanaltı beyitten ibâret, Vahdet hakkındaki kasidesinin tamâmı, Tokat Kütüphanesi'nde mevcut, Şemseddin Sîvâsî v.b. şâirlerin tasavvufî eserlerinden bâzılarının bütünü, bâzılarından seçilmiş parçaları içine alan yazma mecmuada kayıtlıdır; kasidenin sonundaki tarihten, 1284 (1867-68)'de istinsâh edildiği anlaşılıyor⁹.

Şeyh İbrâhim Efendi'nin aşağıdaki şiirinde ele alınan mevzû, Vehdet-i Vücûd ve bu nazariyeden doğan İnsân-ı Kâmil, Devir telâkkisidir. Sûfiler, Ahadiyyet-i Mutlaka olarak yâd edilen Allâh'ın zuhûrunda, yaratışta, başka deyimle hilkatte bir Kavsi Nüzûl tehayyül ederler ki Vücûd-i Mutlak'tan ayrılan bu ilâhî nûr'un mertebeleri sırasıyla Akl-i Küll (Te'ayyün-i Evvel, Hakikat-i Muhammedîye), Ukül-i Tis'a, Eflâk-i Tis'a, Anâsır-i Erba'a, insan'dır; buna Kavsi Nüzûl'den başka Mebde' adı da verilir. Zât, zuhûrunun en mükemmeli olan insan'a kadar bu mertebelerde tecellî eder. Aynı nur, bundan sonra toprak'tan ma'den'e, ondan nebât'a, nebat'tan hayvan'a, ondan insan'a geçer. İnsân-ı Kâmil mertebesine erişebilmişse tekrar aslına rucû' eder ki buna Mî'âd, Şu'ûd, Kavsi 'Urûc da denilmektedir. İnsân-ı Kâmil mertebesine yükselebilmek ancak sulûk ile elde olunabilir. Sulûk sâyesinde Tevhîd ve Fenâ, Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sifât, Tevhîd-i Zât ve en sonunda beķâ makamlarını geçerek halk ve Hak mertebelerini câmi' olanlar bu dâireleri tamamlayabilmişler demektir. İşte, birçok büyük mutasavvıfların yazmış oldukları *Devriye*'ler¹⁰, Vahdet-i Vücûd ve ondan doğan İnsân-ı Kâmil, Devir telâkkilerinin izâhı mâhiyetindedir. Şeyh İbrâhim Efendi de, metnini aynen

9 Bu yazma mecmuadan, İlahiyat Fakültesi 1968-69 ders yılı me'zunlarından ve Şemseddin Sîvâsî, *Gülşen-Abâd-i Bahar* mesnevîsi üzerinde ciddi sûrette çalışarak başarılı bir *thèse* hazırlayan talebem Ayşe Yıldız vâsitasiyle faydalandım. Mecmua, adı geçen kütüphanede 780, 6/22 numarada kayıtlıdır; Ankara'da Millî Kütüphaneye tarafından mikrofilm'i alınmıştır.

10 Aruz'la, Hece vezniyle Bektâşî ve Tekke Şâirleri tarafından, dîvân, halk nazım şekilleriyle yazılan *Devriyeler* hakkında henüz geniş ve ciddi bir araştırma yapılmamıştır. *Devriyeler*, yalnız kısa manzûmeler değil, uzun ve manzûm eserler hâlinde de yazılmıştır. Devir telâkkîsi ve bu husustaki kaynaklar, Niyâzî-i Mısri, Eşref-oğ'u, Hâşim Baba, Gaybî, Şîri, Kaygusuz ve Yunus'un *Devriyeler*'i için bk., Prof Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara Üniversitesi Matbaası, 1966, *Umûmî İndeks*, Şîri ve Harâbî'nin birer *Devriye*'si Rizâ Tevfik tarafından basılmıştır (*Peyâm, Kısm-ı Edebî*, nu. 25, 10 Mart, 1330); bunlara, Tekke ve Bektâşî Şâirleri'ne âit eserleri içine alan antolojilerde de rastlanılmaktadır. Abdülbâki Gölpınarlı'nın eserinde Yunus Emre, Pîr Sultan Abdal, Şîri, Yeksânî, Necmî, Neyzen Tevfik'e âit olmak üzere yedi *Devriye* vardır (*Alevî-Bektâşî Nefesleri*, İst., 1963, s. 70 v.d.); eserde, *Devriyeler* hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ayrıca bk., Kaygulu Sultan'ın *Devriye*'si, *Mezbûretü'l-Hakâyık-ı Kaygulu Sultan* (Basım yeri ve yılı yoktur; s. 47 v.d.). *Dîvân*, Sinan Ümmî, İst., 1299, s. 75.

verdiğimiz *Vahdet Kaşîdesi*'nde Hak'tan naklen, Vahdâniyyet'i, onun Hakikat-i Muhammedîye hâlinde tecellisini, geçtiği muhtelif mertebeleri, aslına rucû'dan sonra tekrâr zuhûrunu anlatmıştır.

Metin, imlâ bakımından oldukça bozuktur; msl. imam (امام) kelimesi, (امام) şeklinde yazılmıştır. Bâzı kelimelerin harekeli imlâya göre yazıldığı, fakat hareke konulmadığı, bu harekeyi bizim ilâve etmemiz lâzım geldiği görülmüyor; *Kur'ân* isminin "i" hâli, sâdece *Kur'ân* (قرآن) şeklinde yazılıdır. Arûz vezninin dört Müstef'ilün kalıbıyla olan metinde vezin cihetinden oldukça bozuk mısraların sayısı az değildir; şiirin bu bakımdan doğru olabilmesi için, eksik ve fazla heceleri, kelimeleri parentes () işareti içerisinde gösterdik. Esâsen, bu gibi yanlışlardan çoğunun imlâ ve istinsah hatâlarından ileri geldiği hemen dâimâ kolaylıkla anlaşılmalıdır. Metnin tamâmında transkripsiyon işaretlerini kullanmağa, dili oldukça sâde olduğu için lüzum görmedik; bu işaretleri, mânâ karışıklığını önlemek ve kelimelerin doğru okunabilmesi için lüzum hâsıl olduğu zaman kullanmış bulunuyoruz.

Hak der ki Kenz-i mahfi'yem, âlemde pinhân olmuşam
Zât'ım münezzehdir vellî isimle insân olmuşam

Zât'ım ilê Zât'ımdayım, vasfımla âyât'ımdayım
Sun'ımda isbâtımdayım, hem cism hem cân olmuşam

Hem gevher hem kân Ben'im, hem 'Arş hem Rahmân Ben'im
Hem sûret hem cân Ben'im, hem İn hem ân olmuşam

Sözlerde söz olan Ben'im, özlerde öz olan Ben'im
Gözlerde göz olan Ben'im, kim 'ayn-i a'yân olmuşam

Müdrük olan, müdreğ olan, hem derk hem idrâk olan
Hem çarh hem eflâk olan gerdûnda gerdân olmuşam

Evvel Ben'im, âhir Ben'im, (hem) Bâtın(h)em Zâhir Ben'im
Her işlerde Kâdir Ben'im, her derde dermân olmuşam

Gâhî mazrûf içrê nihân, gâhî mürekkebdê 'iyân
Gâh bî-nişânım, geh nişân, gâh dehr-i ezmân olmuşam

Göklerde her çarh ürurum, gâh yer yüzündê yürürüm
Gâh görmezem gâh görürüm, gâh tob (u) çevgân olmuşam

Gâh pâdişâhem gâh gedâ, gâh pür-gam-û gâh pür-safâ
Gâh Bû Cehl, gâh Mustafâ, gâh Şîr-i Yezdân olmuşam

Gâh(i) Vucûd, gâh Mutlak'am, gâh(i) mukayyed olmuşam
Gâh müfredâtdâ sâriyem, gâh Çâr-ı erkân olmuşam

Gâh âdem-ü Havvâ Ben'im, gâh Hızr ilê Mûsâ Ben'im
Gâh Meryem (ü) 'İsâ Ben'im, çarminhda sûzân olmuşam

Ol Zât-i pâk'implê kamû. Zâhir Ben'implê mû be-mû
Bû sözü fehm eylē 'amû, A'yân'a sultân olmuşam

Âlem Ben'im, Âdem Ben'im, her ism ilê hem-dem Ben'im
Her sûretê mahrem Ben'im, her cisme mihmân olmuşam

Fıkıh, *Ferâyiz*'dê 'iyân, *İlm-i ledünnî*'dê nihân
Her bî-nişândâ bî-nişân Vahdet'de yeksân olmuşam

Canlar kamû cânumdadır, Tâlib'ler Erkân'ımdadır
Halk cümle Dîvân'ımdadır, Ben şâh-i şâhân olmuşam

Mahiyyet-i eşyâ Ben'im, hem sûret(h)em ma'nâ Ben'im
Hem Kenz-i lâ-yufnâ Ben'im, hem in hem ân olmuşam

Âdem Safî dedikleri bil bir tecellîmdir Ben'im
Nûh-i Nebî dedikleri ezmânda Tûfân olmuşam

İbrâhim-ü Nemrûd olan, Hak dêmeyüb merdûd olan
Ma'dûm olan, mevcûd olan akl ile iz'ân olmuşam

Mûsâ ilê Fir'avn ilê cengê ser-âgâz eyledim
Gâh Mûsâ gâh Hârûn ilê Fir'avn-u Hâmân olmuşam

'İsâ demindê mürü(v)vet ihyâ eden nutkumdurur
Sokrat(ve) Bokrat bil Ben'im, hükümünde Lokmân olmuşam

Cümlê zemîn(ü) âsmân Ben'den tolû kevn-ü mekân
Hep Ben'dedir halk-i cihân, Ben halka hâkân olmuşam

Âdem demindê söyleyen her eyleyendê eyleyen
Bilimleyen vê bilinen esrâra Furkân olmuşam

Toprak atan kâfirlerê Ahmed eliyê Ben idim
Uyhûya iletirdi(?) ânları bû hâle hayrân olmuşam

Sonrâ Ebû Bekr olmuşam, sonrâ Ömer dâhî Ben'im
Osmân-i Zî'n-Nûr Ben'de hem, bil Şâh-i Merdân olmuşam

Mervâniyân oldü tamâm, 'Abdu'l-'Azîz oldü imâm
Bir hutbedê etdim selâm, kârî-i pâkân olmuşam

İsnâ-'Aşer oldum hemîn, İsrâ'il'e oldum hemîn
Hakkü'l-yaqîn 'aynu'l-yaqîn, Mehdî-i devrân olmuşam

Oldü nemûdârım cihân, rengim zamân (zemîn-ü) âsmân
Fermân Ben'imdir Kûn fekân ser-i cihân-bân olmuşam

Hem mağharım hem muşhirrim, hem nâzır(ım), hem manzurum
Hem şât(d)irim hem maşdurum, ihfâ vü a'yân('iyân) olmuşam

Cümlê cihândâ zâhirim, her zerre içrê nâzırım
Nuşrat Ben'imdir nâşırım hem akl-ı fermân olmuşam

Ednâ Ben'im a'lâ Ben'im, hem faqd ilê ferdâ Ben'im
Hem Evvel-ü Âhir Ben'im, cân ile (bir) cân olmuşam

Sırr-ı Muhammêd'ê 'iyân nutk eyleyen ma'nî beyân
Cibrîl ilê irsâl olan *Ayât-i Kur'ân* olmuşam

Çün (var?) eyledim âdemî, vëlî iken oldum nebî
Zât'ındurur sırr-ı cellî, Erkân'da burhân olmuşam

Dânâda olan sırrımı, sırr (setr) eyledim esrârımı
Gizlî olan envârımı dillerde destân olmuşam

Basrî denilen Şeyh Hasan kalbinde cevân eyledim
Sonrâ Habîb ismî ilê 'Âlem'de destân olmuşam

Ma'rûf-ı Kerhî isminî ad eyledikdê Zât'ıma
Zâhirde bir katrê olub, ma'niden 'ummân olmuşam

Dâvûd-ı Tâ'îdê 'iyân 'âbid olub zâhid olan
Sırr-ı serîr-î sahtî-'î vecdinde vicdân olmuşam

Oldum Cuneyd, Bâyezîd ol dem dedim *Hel min mezîd*
Dem-şâd olub oldum mürid, rûh-î 'Azîzân olmuşam

Kâdî-i Vahyu'd-Dîn olub, Şeyh Sadr'i gönlündê bulub
Âhir Safiyyu'd-Dîn olub vechinde Ben ân olmuşam

Çün Hâci Bayrâm'â erüb, gizlî iken zâhir olub
Sikkîni'dê mahfî olub, Bâmen'de i'lân olmuşam

Şeyh Pîr 'Alî sırrında Ben gârib idim, magrûb idim
İsmâ'il'ê erdikde Ben Şâh-î Şehîdân olmuşam

Gâh Hamzâ (?) zannetdiler Zât'im sıfâtım mazharı
Keykûbad (û) yâ kâbasî, giydiği kaftân olmuşam

Mahcûb olanlar görmedi, asl-î usûlê ermedi
Hîrebolü dödiklerî menzilde Sârbân olmuşam

Hey niceler da'vâ edüb, hey niceler kavgâ edüb
Gâh(i) Gazanfer(lê) ile Husâm resminde lerzân olmuşam

Sandî niceler kim Ben'î İdrîs'de zâhir olmuşam
Ba'z kerre İdrîs sûretin ya'nîler (?) keyvân olmuşam

Keyvân giyicek her kişî da'vây-i benlik eyledi
Bü akl ilê hemrâh olan eşhâsa sultân olmuşam

Gerçi Ben'im bü cümlêdê da'vây-i Ben'lik eyleyen
İsm-î muzillim hükmeder bunlarda fettân olmuşam

Zât'ım(la) *Âyât*'ım(ile)la hem sırr-ı kêmâlât (ile)la
İbrâhim'in sırrında Ben sırran nümâyân olmuşam

Bilmek dilersen sen Ben'î, İbrâhim'e ver sen seni
Ândâ tecellî eyledim, ândâ nigehbân olmuşam

İbrâhim'in yüzün gören, bilsin Ben'î görsün Ben'i
İbrâhim'in gönlünde Ben gün gibi tâbân olmuşam

İbrâhim ile söyleşen, Zât'ımla söyleşmişdurur
İbrâhim'î fark eyleyen câhilde hayvân olmuşam

Zât(-û) sıfâtımdan nişân metn-û metîn, şerh(-û) beyân
İbrâhim'in zâtında Ben cân ile cânân olmuşam

Kutb-î zamân, Gavs-î cihân maksûd-ı *Emr-î kün fekân*
Sırr-î zemîn(-û) âsmân gerdûnda devrân olmuşam

Mahiyyet-i eşyâ Ben'im, hem zıst hem zîbâ Ben'im
Hem 'Alleme'l-Esmâ' Ben'im hem hûr-u gilmân olmuşam

Gâh(i) görendê râ'iyim, gâh görümenđê mer'iyim
Gâh 'ayniyim " gâh 'ayni rindân olmuşam

İncil-ü Tevrât-ü Zebûr gözler içindê gizlenür
Sırr-î Muhammed'e zuhûr nutkıyle *Kur'an* olmuşam

Ulvi vü süfli her ne var Ben'den olubdur âşikâr
Pervedigâr-ü Kirdgâr, Rahmân-ü Subhân olmuşam

Cüz', küll kamû Zât'ımdurur, Zâhir'de *Âyât*'ımdurur
Her zerre mir'âtımdurur, genc-î firâvân olmuşam

Tevhîd eydür her varak Ben'den alur eşyâ sebak
Dildê denilen halk ve Hak nutkumda Yezdân olmuşam

Var dedigin, yok dedigin, az dedigin, çok dedigin
Mutlak, mukayyed dedigin fehmiñde *Furkân* olmuşam

'Ayniñdeki gayriñ Ben'im, gayriñdeki 'ayniñ Ben'im
Ru'yadaki seyriñ Ben'im 'ayniñde seyrân olmuşam

İkrâr eden, inkâr eden, agyâr eden hem yâr eden
Yok eyleyen hem var eden Mennân-ü Deyyân olmuşam

Gâh mest-ü lâ-ya'kil olan, gâh kâbil(-û) mukbil olan
Esrâr ile hâmil olan Abdâl-ü hayrân olmuşam

Peygamber'e ümmet Ben'im, Kâdir'deki kuvvet Ben'im
Firkat Ben'im, vuslat Ben'im, gözlerde giryân olmuşam

*11 Bu musrâ, metnin aslında dört hece eksiktir.

Gökten Mesih'in inmesi, Magrib'de şemsin doğması
Ölmüşlerin dirilmesi, Mahşer'de mizân olmuşam

Şâir olan, zâkir olan, her ni'metê şâkir olan
Meshur olan, sâhîr olan mahbûs-i zindân olmuşam

Peygamber-ü hem Çâr-yâr, Ashâb-ü küffâr her ne var
Mahlûka her şeh-ü diyâr her rengen elvân olmuşam

Mervâniyân'dâ sûretâ şer'î riâyet eyleyüb
Haccâc-ı Zâlim âd edüb zulm ile 'udvân olmuşam

Kur'an'(ı) etdim ictihâd şer' ile çok etdim fesâd
Şer'in önün ard eyleyen mezheb'de Nu'mân olmuşam

Geldikde Hârûn(u'r-)Reşîd, oldum imâm Yûsûf ile
Hak sûretindê çok zaman iblîs, şeytân olmuşam

Me'mûn gelüb bû âlemê zulm eyledim çok âdeme
Me'mun(u) me'mûn eyleyen hikem-i tuğyân olmuşam

Çok kimseler cebbâr olub da'vây-i Benlik eyledi
Bû cümlesindê Ben diyen âvâz-i nâlân olmuşam

Sûretde vü ma'nâda Ben, Esfel'de vü A'lâ'da Ben
Dünyâda vü 'Ukbâ'da Ben gamgîn-ü şâdân olmuşam

Mülhid denen, zindîk denen, kâzib denen, sâdık denen
Taklîd denen, tahkik denen dillerde destân olmuşam

Cüz'dê ve küldê zâhirim, Kudret Ben'imdir Kâdir'im
Afveyerim mücrimlerî, fazl ile gufrân olmuşam

Gün gibi zâhir olmuşam, her cenge nâzır olmuşam
Her dilde nâzır (hâzır) olmuşam, nûr-î çerâgân olmuşam

Zerrât-i âlem her ne var, Zâtı'mla ölür âşikâr
Her mülk, her şeh- (her) diyâr, sultân (-ü) hâkan olmuşam

'İsâ demindê bû dem'ê seyreyledim dem'den dem'e
Oldum papas, oldum keşiş, uzlette ruhbân olmuşam

Gâh müfred(ü) gâh müfredât, gâh ma'den(ü) gâhî nebât
Gâhî meyt gâhî hayât, gâh nâr-ü nîrân olmuşam

Gâh Câlinus, gâh filosof, gâhî şu'â, gâhî husûf
Gâhî tâlî', gâhî küsûf, gâh bedr-i rahşân olmuşam

Şiblî ve Mansûr'dâ 'iyân dedim *Ene'l-Hak* çok zaman
'Atfâr dilindê râyegân pür-nâzm-ı 'irfân olmuşam

Mûsâ ve 'İsâ vü 'Alî, bunlardakî nûr-î celî
Gâhî nebî, gâhî velî feyyâz, feyżân olmuşam

Mansûr'da *Ene'l-Hak* diyen, takyîd değil, mutlak diyen
Esrârımı muğlak diyen dillerde destân olmuşam

Diyen futûhât-î yakîn yârâdır medrây-i (medâr-i) metîn
Ol var idî feyz eyleyen Subhân(-ü) Rahmân olmuşam

Sadr'in dilindê *Fâtihá Tefsîri*'ni te'lif edüb
Monlâ Fenârî'dê dahî ilmiyle ummân olmuşam

Zât'ımda kâ'im dirkamü arz-ü semâ, cennet, tamu
A'lâ ve Esfel hep Ben'im, halkâ nıgeh-bân olmuşam

Monlâ dilindê *Mesnevi*, Şeyh *Gül(i)stan*'ındâ ma'nevî
Takrîr eden, tahrîr eden mektûb(-u) dîvân olmuşam

Hayyâm dilind(ê) söyleyen, dînen tenâsuh eyleyen
Tabduk'da Yun(u)s Emrê dînen ma'nî-i irfân olmuşam

Her sûretê ma'nî (معنى) Ben'im, her da'vayâ ma'nâ (معنا) Ben'im
Cümlê cihân(da) ma'nâ (معنى) Ben'im, Cân-ü (ile) cânân olmuşam

Evvel Ben'im Âhir Ben'im, Bâtn Ben'im, Zâhir Ben'im
Her mü'min-î tersâ Ben'im, inkâr-ü îmân olmuşam

Zerrât-i âlem hep Ben'im, Âdem'de olan her dem'im
Hem İbrahim Edhem Ben'im Belh içre Sultân olmuşam

Yûnus dilindê ma'niler te'lif, tasnif eyledim
Âdım Nesimî eyledim, hem Fazl-i Yezdân olmuşam

İllet Ben'im, ma'lûl Ben'im, fâ'il Ben'im, mef'ûl Ben'im
Merdûd hem makbûl Ben'im kim Çâr-Erkân olmuşam

Zât'ım sıfâtıdır cihân Ben'den tölü Kevn-ü mekân
Maksûd-i *Emr-î kün fekân* cân-i cihân-bân olmuşam

Mecnûn ilê Leylâ Ben'im, Vâmık ilê 'Agrâ Ben'im
Dünyâ ilê 'ukbâ Ben'im hem hûr-u gilmân olmuşam

Sûret Ben'im, ma'nâ Ben'im, ednâ Ben'im, a'lâ Ben'im
Hem zîr ilê bâlâ Ben'im, gün gîbi tâbân olmuşam

Sûretde sûret olmuşam, sîretde sîret olmuşam
Vâcib'de Vâcibd(ir) adım, imkân'da imkân olmuşam

Her lahza bir sûret ilê Zâhir olur hükmüm Ben'im
Her ân ve her dem her nefes bî-reng-i rengân olmuşam

Hakkîyet'em bû sözlerî hulkîyetinde söyledim
Hakkîyet'em, hulkîyet'em zimmında cunbân olmuşam

Tam metnini verdiğimiz yzdoksanaltı beyitlik bu uzun *Musammât Kaside*'nin hemen her beytinde i kâfiyelerin de bulunması, Şeyh İbrâhim Efendi'nin kâfiye bulmaktaki ustahđını gösterdiği kadar, böylesine zengin bir âhenk yaratabilmek için nasıl derin bir Vahdâniyyet heyecan ve zevkiyle dolu olduğunu da ifâde eder. San'at kaygusundan uzak, fikir bakımından kuvvetli olan bu Őiirde Vahdet-i Vücûd Nazariyesi ve ondan doğan İnsân-ı Kâmil, bilhassa Devir telâkkileri hakkında bilgi verilmiştir. O, *Dil-i Dânâ* ve başka kasidelerinde, *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme*'sinde, *Müfîd- Muhtasar*'-ında da ayni fikirleri, ayni slbla anlatmıştır. MrŐidleri ve irŐâd ettikleri arasında tasavvuf edebiyatımızın mühim Őahsiyetlerinden bulunan Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin eserlerinin ciddi sûrette tedkiki, hakkında esaslı bir araştırma yazılması, yalnız kendisinin değil bu Őahsiyetlerin de hayatını bâzi hususlarda aydınlatacağı için çok faydalı olacaktır.

Ankara — 21 Eylül, 1970